

АБАВЯЗАЦЕЛЬНАЕ ПРАВА БЕЛАРУСІ Ё XV–XVI ст.

Ю. В. Ашмян

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Абавязацельныя праваадносіны на тэрыторыі Беларусі са старажытных часоў рэгламентаваліся звычайным правам. З увядзеннем у дзеянне адзіных кадыфікаваных збораў законаў Вялікага княства Літоўскага, палітыка-эканамічным цэнтрам якога сталі беларускія землі, абавязацельныя праваадносіны атрымалі значнае развіццё.

Пад абавязацельствамі мы разумеем такія юрыдычныя адносіны, у якіх выяўляецца права адной асобы на пэўныя дзеянні іншай асобы. Суб'екты абавязацельных праваадносін носяць спецыяльныя назвы. Актыўны суб'ект называецца вернікам або крэдыторам, пасіўны суб'ект – даўжніком. У асобных дагаворах суб'ектам абавязацельных праваадносін прысвойваюцца яшчэ спецыяльныя назвы: прадавец, наймальнік і інш.

У XV–XVI ст. у ВКЛ тэарэтычна-прававыя дэфініцыі яшчэ не былі дакладна распрацаваны і адказнасць па абавязацельствам не была строга індывідуальнай. Назіраецца ідэя салідарызму, з якой, аднак, паступова ўступае ў канфлікт ідэя індывідуалізму. Закон рэгламентаваў выпадкі пераходу правоў па абавязацельствах да іншай асобы, напрыклад, у справах аб залогах і пазыках. Таксама статутаваезаканадаўства ведае ўступленне ў абавязацельныя адносіны трэціх асоб, якія цалкам замяняюць сапраўдных удзельнікаў праваадносін.

Аднак закон у пэўнай ступені распазнаваў долевыя і салідарныя абавязацельствы, хаця аб'ём правамоцтваў суб'ектаў абавязацельных праваадносін законам прадугледжваўся неаднолькавы.

Аб'ектам абавязацельных праваадносін з'яўлялася дзеянне, якое ў той жа час складала і змест абавязацельства. Дзеянні маглі быць аднаразовымі, шматразовымі, працяглымі.

Асноўнымі крыніцамі абавязацельстваў былі юрыдычныя здзелкі і правапарушэнні. Мелі месца і іншыя факты, якія маглі стаць падставай абавязацельных адносін (напрыклад, беспадстаўнае абагачэнне і інш).

У заканадаўстве XVI ст. асаблівая ўвага надавалася нормам, якія рэгулявалі працэдуру заключэння і выканання абавязацельстваў.

Заканадаўца шмат увагі надаваў фармальнаму боку абавязацельных праваадносін і патрабаваў не толькі іх пісьмовай рэгламентацыі, але дакладнай паслядоўнасці вызначаных законам дзеянняў і спецыяльнай атрыбутыкі пры пісьмовым выкладанні зместу.

Асноўнымі сродкамі забеспячэння абавязацельстваў былі: маёмасная адказнасць за невыкананне адпаведнага абавязацельства,

задаток, няўстойка, залог, паручыцельства, зарука (асаблівы від няўстойкі).

Дзеянне абавязацельстваў спынялася іх выкананнем або сканчэннем абумоўленых бакамі тэрмінаў ці тэрмінаў іскавай даўнасці, а ў некаторых выпадках смерцю бакоў або немагчымасцю выканання абавязацельства.

Закон даволі дакладна рэгламентаваў шэраг абавязацельстваў: куплю-продаж, мену, дарэнне, паклажу, пазыку, маёмасны і асабісты найм, падрад і інш., а таксама абавязацельствы, заснаваныя на правапарушэнні. Аднак нават у XVI ст. для абавязацельных адносін

застаецца характэрным змяшэнне розных відаў абавязацельстваў, што тлумачыцца значным уплывам старажытнага звычайнага права і недакладнасцю тэрэтычных фармулёвак.

Увогуле ж абавязацельныя праваадносіны актыўна прытасоўваліся да больш інтэнсіўных таварна-грашовых адносін, аб чым і сведчаць нормы Статута 1588 г.